

УЛАДЗІМІР ХАДЫКА

1905—1940

Уладзімір Хадыка з'яўляецца адным з яркіх і самабытных беларускіх паэтаў 20—30-х гадоў ХХ ст. Гэта найперш глыбокі лірык і адначасова мастак выразнага грамадзянскага тэмпераменту.

Творчая біяграфія Уладзіміра Марцінавіча Хадыкі — тыповая біяграфія паэта-маладнякоўца. Нарадзіўся ён 3 студзеня 1905 г. (21 снежня 1904 г. па ст. стылю) у вёсцы Цітва Ігуменскага павета (зараз Пухавіцкі раён Мінскай вобласці) у беднай сялянскай сям'і. З дзіцячых гадоў быў парабкам. Восенню 1922 г. паступіў на агульнаадукацыйныя курсы ў Мінску. Тады ж напісаў свае першыя вершы. Пасля заканчэння вучобы вярнуўся дамоў. Настаўнічаў у вёсцы Асака, працаваў сакратаром сельсавета і кіраваў літаратурным гуртком у вёсцы Дудзічы. У лістападзе 1925 г. удзельнічаў у з'ездзе «Маладняка». У 1926—1927 гг. служыў у войску (г. Навазыбкаў Бранскай вобласці). З 1928 г. жыў у Мінску. Некаторы час настаўнічаў, працаваў сакратаром часопіса «Полымя».

Друкавацца пачаў з 1926 г. Выдаў тры кнігі паэзіі — «Суніцы» (1926), «Выбраныя вершы» (1932), «Радасны будзень» (1935).

Вершы, што склалі першы зборнік «Суніцы», былі выразна маладнякоўскімі. М. Гарэцкі ў артыкуле «Маладняк за пяць гадоў. 1923—1928» вылучыў тры асноўныя матывы ў гэтым зборніку: 1. Радасць новага жыцця («Суніцы» і інш. вершы), уключаючы сюды сацыяльна-рэвалюцыйныя матывы («Раніца»), успаміны аб грамадзянскай вайне («Ліпень») і матывы сацыялістычнага будаўніцтва, асабліва ў вёсцы, адзначаючы, што ў апошніх хоць прысутнічала больш фразеалогіі, чым рэальных фактаў, але і было, напрыклад, паказанне на антырэлігійнае змаганне і інш. («Агні», «Бурлячае», «Хлопцы, дуй!»). 2. Любоў да Беларусі, яе прыроды і г. д. у духу нашаніўства, але з падменаю «Роднай Беларусі» Савецкай Беларуссю, «сацыялістычнаю бацькаўшчынаю», сцвярджаючы, што ў паэта бывалі наіўныя для тагачаснай паэзіі разважанні:

І цяпер мне не верыцца ў моц гаманін, —
Што пякней Беларусі Швейцарыя!¹

¹ Хадыка У. На ўзвях дзён. Мн., 1986. С. 14. Далей спасылка на гэтае выданне прыводзіцца ў тэксце. У дужках падаецца старонка.

3. Індывідуальныя перажыванні, часам тужлівыя, звязаныя з апісаннем прыроды, сялянскага жыцця, сялянскай працы, нават з сялянскім падыходам да цыклаў года («Вясна», «Жнівень», «Восень», «Ой, восень!», «Скрыпіць туга»)².

М. Гарэцкі адзначыў далей, што ў зборніку «даволі часта выкручаная вобразнасць і фразеалогія замяняе глыбіню пачуцця... Заўважаецца імкненне даць багацейшую строфіку, што аўтару часта і ўдаецца... У справе рыфмы — імкненне да сугучнасцей, часам удалае... Лепшыя месцы ў зборніку — у вершах, напісаных пад уплывам імажынізму, але з большай самастойнасцю»³.

У вершах са зборніка «Суніцы» У. Хадыка раскрыўся як пранікнёны лірык, здольны перадаць тонкія зрухі ў людскіх думках і пачуццях. Адчуванне радасці мастацкага адкрыцця, уласцівае яго вершам, добра выявілася праз гукапіс: «расплыўся ўсмешкаю жнівень» (18), «не песніць вулка вёскі ў вечар» (21), «ліпень сыпаў золата на дзень» (27) і інш.

Ужо на самым пачатку паэзія У. Хадыкі вызначалася мастацкай культурай, страфічнай разнастайнасцю, рытмічнай арганізаванасцю і вобразным багаццем. Пазбаўлены манатоннасці верш «Суніцы»:

Сонца узгорак адхукала ласкамі,
Шоўкам ўзялася травіца, —
І разгарнулісь вясельмы краскамі
Суніцы.

(11)

Або наступныя радкі з верша «Раніца»:

Разаслала зара свае сеткі, —
І дымовы рушнік светам пляміцца...
Мерзлай скібай гукаюць палеткі:
— Раніца!.. Раніца!..

(23)

У ранніх вершах У. Хадыкі выявіліся прыкметы імажынісцкай паэтыкі і адначасова ўвасобіўся сялянскі погляд на свет. Такая «сялянскасць» вызначала адметнасць яго творчай індывідуальнасці, часта выратоўвала ад стварэння штучных і надуманых вобразаў. І тады ўзнікалі радкі накшталт наступных:

Жвава конік без пугі ў калёсах бяжыць
Па істужцы пясочнай — дарозе.

(13)

² Гл.: Гарэцкі М. «Маладняк» за пяць гадоў. 1923—1928 // Гарэцкі М. Успаміны, артыкулы, дакументы. Мн., 1984. С. 293—294.

³ Там жа. С. 294.

Паэт паказаў, як калёсы «ўзляцелі... на крыжовы бугор і на сценку аглоблі загнулі» (14), стварыў надзвычай дакладны і праўдзівы малюнак.

Пры ўсёй сваёй адметнасці паэзія У. Хадыкі ўвабрала многія супярэчлівыя рысы «Маладняка». Паэт усхваляў і вітаў новае жыццё. Аднак ў яго паэзіі ўжо напачатку шмат было ўскладнянай, невыразнай і нават цьмянай метафарычнасці: «жыццём п'яная думак каса» (15), «на калёсах слюнявіцца жарт» (15), «маіх дзён ён кудравіць галопы» (16), «бульбянай песняй скачы ў кашалі» (16), «шчасце хвалямі рагоча» (17) і інш. У ранніх вершах У. Хадыкі часта знаходзяцца побач апісанні надзвычай дакладныя, праўдзівыя і вычварныя, экстравагантныя.

Паэт быў чуйны да народнай мовы. Ён шырока карыстаўся неалагізмамі і дыялектызмамі, якія іншы раз ускладнялі ўспрыманне тэксту. Аднак яны ўзбагачалі як паэтычны арсенал, так і мову твораў У. Хадыкі, вызначалі яго творчую манеру і стыль: «песніць», «вочым», «пазалесілі», «злачаецца», «плужыцца», «бурахваціць», «шпаркабег», «трупціць», «дэсань», «тхлё» і інш. Гэтыя стылявыя і моўныя асаблівасці вершаў У. Хадыкі выявілі некаторыя асаблівасці тагачаснай паэзіі, паказалі яе пошукі выяўленчых і моўных сродкаў. Паэты імкнуліся па-новаму глянуць на свой час, раскрыць свае думкі і пачуцці, вялі пошукі, дзе былі як значныя знаходкі, так і пэўныя страты.

У. Хадыка не выяўляў асаблівай прыхільнасці да сюжэтнага, апавядальнага верша. У яго ранняя лірыцы раскрыліся ў арыгінальнай, хоць іншы раз і дэкларацыйнай ці рытарычнай форме, галоўным чынам эмоцыя, пачуццё.

У. Хадыка адзін з першых у беларускай паэзіі пачаў вызваляцца ў другой палове 20-х гадоў ад бурапеннасці, віхрыстасці. Паэта не мог ужо задаволіць ранейшы «юнацкі наш галоп» («Хлопцы, дуй!»). Ён шукаў новыя формы і сродкі для раскрыцця ўласных думак і перажыванняў, для эстэтычнага асваення тагачаснай рэчаіснасці.

Аб якасных зменах у паэзіі У. Хадыкі сведчаць такія яго лепшыя творы, напісаныя ў 1927—1928 гг., як «Штандар чырвоны, штандар чырвоны», «Вецер лётае, вецер гойсае», «Гарманіст». Яны вызначаюцца дасканалай рытмічнай арганізацыяй, кампазіцыйнай зладжанасцю, імпрэсіяністычнасцю, спалучэннем асабістага і грамадскага.

Узрушана і пранікнёна гучыць верш «Штандар чырвоны, штандар чырвоны»:

На журавіну, на залатую
Скаціўся буйнай слязы крышталь.

Краіну волі і я вартую,
Люблю паходы і кудры-сталь.

У вобразах «слязы крыштал» і «кудры-сталь» пазнаецца яшчэ маладнякоўская паэтыка. Аднак прыкметна ўзбагаціўся духоўны свет лірычнага героя паэзіі У. Хадыкі. Паэт, як і раней, любіць жыццё. І гэту сваю любоў ён перадаў з асаблівай цеплынёй і пяшчотай:

Паклон з дарогі, паклон з далёкай
Чужым і бліжнім — паклон, паклон...
Да зараніцы залатавокай
Іду ў прывабны, іду ў палон.

Для нашай песні я лад прыдбаю —
Жыццём праслухай, душой адчуй...
Мая дзяўчынка, мая любая,
Мяне, салдата, ты не цалуй.

(38)

Цнатлівы, пяшчотны і адначасова аскетычны ў духу свайго часу гэты салдат, які ідзе ў прывабны палон «да зараніцы залатавокай», каб для будучай песні прыдбаць лад.

Чаруе гукапісам і верш «Вецер лётае, вецер гойсае». У ім паэт па-мастацку раскрыў трапяткое і палахлівае інтымнае шчасце лірычнага героя, праз індывідуальнае наблізіўся да агульначалавечага:

Над уцехамі і над крыўдамі
Зоры лёталі і цвілі...
Мы кахаліся, мы і кідалі,
А сустрэўшыся — зноў ішлі.

(46)

Светлым лірычным пачуццём напоўнены і верш «Снапок аўса», шчырая і даверлівая споведзь юнака пра тое, як ён, выконваючы наказ маці («Мне сказала маці: выжні ты цялятам асакі»), трапляе туды, дзе «жалі ў полудзень дзяўчаты недажатыя аўсы». Лірычны герой паэзіі У. Хадыкі жыве ў цесным узаемадзеянні з прыродай, якая шмат у чым высвечваецца праз яго душэўны стан. У заключных радках гэтага верша юнак, які прынёс дамоў снапок аўса, уяўляе, што «па дарозе невядомай беглі кветкі і раса» (48—49). Яны беглі, ляцелі на крылах яго радаснага пачуцця і душэўнай узрушанасці.

У. Хадыка напружана і пакутліва шукаў адказы на многія жыццёвыя пытанні. Шлях да ісціны быў складаны і няпросты. Ён прыводзіў часам да драматычнага пачуцця ў светаадчуванні паэта, як гэта здарылася ў вершы «Пад сталом злавіла кошка

мыш» (1928), які тагачасная вульгарна-сацыялагічная крытыка рэзка асуджала, бачачы ў ім бязвер'е чалавека ў свае сілы і ўвогуле безвыходнасць людскога існавання. Так, гэты верш сапраўды драматычны. Але ў ім хутчэй за ўсё выявілася складанасць унутранага свету лірычнага героя:

І з табой ўсё роўна я адзін,
Розных душ суладдзе — толькі мары.

Адзінота нараджала шчымлівы боль, які незагойнай ранай смылеў у сэрцы. Збавенне не давалі нават успаміны пра мінулае. Наадварот, яны толькі ўзмацнялі драматычнае адчуванне, што асабліва выявілася ў двух ключавых радках, з якіх пачынаецца і якімі завяршаецца верш:

Пад сталом злавіла кошка мыш,
Хруст касцей напоўніў морак хаты.

Праўда, абнадзейваючымі, як прабліск сонца ў хмурае надвор'е, з'яўляюцца наступныя словы, што папярэднічаюць прыведзеным вышэй заключным радкам:

Не затым да зор ішлі і мы,
Каб стаяць на сходках прошлай раты...

(74)

Калі быў шлях да зор, то ён не знік бяследна, а клікаў да ідэалу і дасканаласці, да сцвярджэння велічнага, прыгожага і чыстага ў чалавеку. Думаецца, што ў гэтым вершы паэт, як чуйны барометр, прадчуваў і будучыя трагічныя грамадскія катаклізмы ў краіне.

У канцы 20-х гадоў у яго лірыцы ўзмацніліся журботныя, элегічныя матывы. Прыгадаем, што ў той час падобныя змены адбыліся і ў паэзіі П. Труса, Т. Кляшторнага, Я. Пушчы, А. Дудара. Абумоўлены яны былі ў пэўнай ступені адрывам паэтаў ад роднай сялянскай глебы, іх імкненнямі асэнсаваць новую рэчаіснасць, пашырыць выяўленчыя магчымасці мастацкага слова.

Свае балючыя душэўныя перажыванні, выкліканыя расстаннем з вёскай, глыбока раскрыў У. Хадыка ў вершы «Гудуць слупы» (1929) у форме шчымлівай і тужлівай, глыбокай па змесце і пачуццю шчырай лірычнай споведзі:

Гудуць слупы. На небе жменька зорак.
Калыша вецер над ракой вярбу.
Бывае мне кавалак хлеба горак
І мулкія пакункі на гарбу.

(136, 263)

Якраз у гэтым вершы паэт вызначыў сутнаснае ў сваёй паэзіі: «З сяброў сваіх я самы сціплы лірык» (137).

У. Хадыка часта ў вершах супрацьпастаўляў мілыя і чароўныя вобразы вясковага жыцця новаму, невядомаму і таямнічаму гораду, сцвярджаў: «Агнём жыцця я слаўлю шумны горад» (137). Ён прызнаваўся:

Я разбраў свой дом стары,
Я папаліў гнілыя сцены.

Аднак са шкадаваннем успамінаў сяло «і музыкі жытнёвай вобак», перажываў, што «заціснуты ў мурах», не пачуе «гучных вёсен», не паедзе на начлег «з такімі добрымі хлапцамі» (129).

У вершах У. Хадыкі на пераломе 20—30-х гадоў далёкія, адцягненыя асацыяцыі не заўсёды станоўча ўплывалі на якасць твораў. Паэт часта быў шматслоўным. І тады здавалася, што верш трымаўся толькі на роўным і зладжаным рытме, хоць рытм для яго ніколі не быў самамэтай.

Паэт іншы раз не мог вызваліцца ад ускладненых думак, задавальняўся агульнымі і рытарычнымі дэкларацыямі:

Ў вушніцы сельскіх весніц, —
Пра шторм непераможных бур
Чытаю я
Узнёслыя радкі
Сваёй лірычнай песні.

(102)

У творах У. Хадыкі гэтага часу, як і ў вершах са зборніка «Суніцы», сустракалася стылявая неўладкаванасць: «віснуў чаду цэп» (99), «рагоча тэлефонны провад» (107), «ноч, як выкінуты корак» (66) і інш. Колькасць неалагізмаў паменшылася, але паранейшаму шмат было мясцовых слоў і выразаў: «цвішша», «ярчук», «шындзёлы», «тойма», «узрыгі», «ягіня», «штропам», «мошаст», «атрускі сквапы» і інш.

Многія вершы У. Хадыкі, створаныя ў пачатку 30-х гадоў, вызначаліся агітацыйнасцю, лозунгавасцю, сацыяльнай заангажаванасцю, што зніжала іх мастацкую вартасць. Тым не менш і творы гэтага часу сведчылі пра неардынарнасць таленту мастака, яго ўменне арыгінальна і па-свойму глядзець на свет. Самакрытычна ацэньваючы свае страты, паэт пісаў:

Я сам сабе раблюся прыкрым
З крутым трамплінам таямніц.

(105)

Ён марыў «пра шчырасць слоў, пра новы свет», прызнаваўся, што яму «не па сэрцу — трафарэт» (106).

Балючым, складаным і няпростым быў пералом у свядомасці сялян, звязаны з калектывізацыяй. Няпростым быў ён і ў творчасці такога ўдумлівага і таленавітага паэта, як У. Хадыка. Аднак сёння нам уяўляюцца надуманымі і памылковымі тыя палажэнні тагачасных крытыкаў, якія бачылі дробнабуржуазны ўхіл у шмат якіх творах У. Хадыкі. На перамены ў тагачасным жыцці ён рэагаваў па-свойму, асэнсоўваў іх у спецыфічнай мастацкай форме.

У 1931 г. паэт стварыў нізку вершаў «На ўзвях дзён». У ёй лірычны герой некалі марыў быць вялікім змагаром, хацеў свет перарабіць і «мець свой сад і дом», думаў у доме тым і ў садзе тым «прымець з пярсцёнкам залатым князеўну дзён маіх», з якой

У ладзе вечным мы жылі б —
Адна ў адну любосць.
Была б і ягада і грыб,
Калі б наведаў госць.

(124)

Р. Бярозкін адзначыў⁴, што спарадыраваны герой нізкі «На ўзвях дзён» за колькі год перад «Краінай Муравій» А. Твардоўскага гаварыў акурат інтанацыямі Мікіты Маргунка: «Земля в длину и ширину — кругом своя. Посееш бубочку одну, и та твоя...» Сапраўды, гэта нізка сведчыць аб тым, што ў паэзіі У. Хадыкі выявіліся характэрныя асаблівасці і лепшыя рысы тагачаснай беларускай і ўвогуле савецкай паэзіі.

Аднак герой не трапляе ў чароўны сад. І князеўна, і дом, і сад існуюць толькі ў яго марах: «Нідзе князеўны не спаткаў, і сад і дом мой нік» (125). Мары пра райскі куточак, выказаныя крыху з іранічным адценнем, змяняюцца сцверджаннямі, абумоўленымі патрабаваннямі таго часу:

Я саду з домам не хачу
На ўзвях дзён цяпер.
Я дбайна нож аб нож тачу,
Калі падходзіць звер.

(125)

У гэтай нізцы, што ўвогуле ўласціва паэзіі У. Хадыкі першай паловы 30-х гадоў, паяднаны кан'юнктурнае, наноснае і асабістае, пранікнёнае, заповітнае, пра што сведчаць і наступныя радкі:

Я плазма ворага крышу,
Каб ён не мог схітрыць,

⁴ Бярозкін Р. Постаці. Мн., 1971. С. 144.

Крывёю лірыку пішу,
Каб вечна з краем быць.

(126)

Якраз натуральнасць, шчырасць, увасоблення ў дасканалай форме, надавалі мастацкую каштоўнасць яго паэзіі:

Не мкнуў я ў неба на раду
І не шукаў пасад...
Вось толькі песню як складу —
Жыццю і людзям рад.

(127)

У. Хадыка быў моцны найперш як лірык.

На пачатку 30-х гадоў у Хадыкі часта з'яўляліся вершы рытарычныя, пазбаўленыя лірызму і самабытнай вобразнасці: «трубіць зару паход ў мора агністых стром... слаўлю адзіны рух да калектыўных дзён» (89), «моцны падмурак краю ўзводзілі людзі-волаты. Раны драпежных зграя не загаіла золатам» (90), «кладзе адважны барацьбіт ставы рашучае дэкады» (130). І няхай пры мастацкім асваенні тагачаснай рэчаіснасці яшчэ трапляліся ў яго паэзіі абстрактныя, невыразныя мясціны, але ў творах ужо былі закладзены перадумовы абнаўлення паэзіі, якія знайшлі выяўленне ў пераадоленні паэтам момантаў эмацыянальнага сумбуру і цьмянасці, ва ўзмацненні іх лірыка-публіцыстычнага гучання.

Паэт меў пэўныя выдаткі часцей за ўсё ў творах публіцыстычнага, эпічнага ці сатырычнага плана. Так, у нізцы «За строем дат і рубрык» (1934) ён, майстар малых вершаваных форм, выяўляючы прыхільнасць да маштабнага, эпічнага мыслення, славічы Кастрычніцкую рэвалюцыю і поспехі сацыялістычнага будаўніцтва, выказваючы любоў да роднай зямлі, не пазбег пафаснай рыторыкі нават у такім пранікнёным і шчырым прызнанні:

Мне добра жыць у роднай старане.
Мне добра пець акрэсленай і зычней.

(191)

У. Хадыка, як і Я. Купала ў Ляўкоўскім цыкле, выяўляў светаадчуванне савецкага чалавека першай паловы і сярэдзіны 30-х гадоў у святочнай, параднай форме.

З'едлівым і сатырычна завостраным, публіцыстычна страсным і асуджальным атрымаўся верш «Суседка», у якім ён пісаў пра польскую буржуазную дзяржаву. Аднак сёння выразна відаць, што наступныя выкрывальніцкія радкі з верша «Нямашака ў свеце нічога» пазбаўлены мастацкай вартасці:

Хто выняў разбойніцкі шворан
І цэліць — за «гонар крывіцкі»?..
Дзірван старажытны узоран
Сталёвым канём бальшавіцкім.

(170)

Паказальным было тое, што выкрывальніцкая эйфарыя ў пачатку 30-х ці радаснае светаадчуванне паэта ў сярэдзіне 30-х гадоў былі шчырымі. Аднак, выказваючы іншы раз прыхільнасць да пафаснай публіцыстыкі ці рыторыкі, ён у адрозненне ад некаторых тагачасных паэтаў імкнуўся паказаць унутраны свет лірычнага героя, пазбегнуць аднастайнасці і схематызму ў выяўленні душы свайго сучасніка і ў асэнсаванні тагачаснай рэчаіснасці. Вось чаму яго паэзія не была ўсімі зразумета і асуджалася тагачаснай вульгарна-сацыялагічнай крытыкай, якая заахвочвала эмацыянальную аднабаковасць у літаратуры. Паэт не столькі дэклараваў у форме трыбунных лозунгаў і заклікаў сваю сувязь з гераічным часам, колькі імкнуўся заглыбіцца ў раскрыццё гэтай тэмы.

У вершы «З дарогі» ён цвёрда і пераканана звяртаўся са словамі агітацыі да нехацімца, таго, хто не хацеў уступаць у калгас:

— Нехацімец, братка,
Справа чорту вартая...
— Дойдземся парадку,
Дапаможам партыі.

І адначасова стварыў страсныя радкі з такім экстравагантным і вельмі прываблівым вобразам, паказаў дзею, якая разгортвалася на мяжы рэальнага і фантастычнага, у якой усё, здаецца, танцавала і весялілася ў імклівым карагодзе:

На сухім папары,
Голья і босыя, —
Танцавалі хмары —
Дзеўкі чарнакосыя.

(180—181)

Складаныя і няпростыя былі мастацкія пошукі паэта. Наперакор патрабаванням тагачаснай крытыкі ён напружана шукаў свой уласны паэтычны стыль на скрыжаванні розных паэтычных традыцый (С. Ясенін, А. Блок, М. Асееў, Б. Пастарнак). Праўда, пошукі гэтыя не заўсёды давалі жаданы плён. У выніку тагачасная вульгарна-сацыялагічная крытыка адмаўляла грамадзянскую і мастацкую каштоўнасць яго паэзіі. Больш таго, паэта абвінавчвалі, напрыклад А. Кучар, у нацыяналізме, называлі яго творы ідэалістычнымі, агнастычнымі і містычнымі, сцвярджалі, што ён сваю паэзію арыентаваў на вузкае кола інтэлігентаў, свядома

адгароджваў яе ад шырокіх народных мас, выяўляў толькі свае асабістыя ўнутраныя настроі і адчуванні. Крытыка не ўлічвала адметнасці і спецыфікі мастацкай творчасці У. Хадыкі. Праўда, той жа А. Кучар часам рабіў цікавыя назіранні над структурай вершаў паэта, асабліва сямі яго стылю, гаварыў пра У. Хадыку як пра аднаго з самых выдатных прадстаўнікоў беларускай паэзіі⁵.

Як успаміналі сучаснікі У. Хадыкі, з асаблівай цеплынёй і павагай адносіўся да яго Я. Купала, які напісаў у 1934 г. эпіграму «Валодзю Хадыку»:

Хадыка хадыкае,
Дыбае,
Сто вершаў задумністых
Выбаіў.

Мой мілы, мой добры Валодзя!
Па-мойму, во гэтак здаецца:
«Задумністых», можа, ўжо годзе,
А болей — ад сэрца, ад сэрца...⁶

Народны паэт любіў паэзію У. Хадыкі. Бачыў у ім сапраўднага паэта, турбаваўся за якасць яго твораў, лагодна пакпіў з недахопаў яго лірыкі.

У. Хадыка напісаў адказ на эпіграму Я. Купалы пад назвай «Ад сэрца», дзе, пераймаючы стыль купалаўскага верша «Я не паэта», самакрытычна ацэньваючы сваю паэзію («Задумністых» вершаў я збаяў за век свой ці многа, ці мала»), прызнаваўся:

Я рад зразумелым быць свету,
Дзе даль ледзяная адтала...
А што не ўдалося дагэтуль, —
Прабачце мне, Янка Купала.

(212)

Паэт сказаў таксама пра тое, што тады ён дбаў і аб лепшых вершах. Ён складанымі і няпростымі шляхамі набліжаўся да прастаты і выразнасці паэтычнага выказвання.

Творчы шлях У. Хадыкі, які працягваўся ўсяго дзесяць гадоў, сёння ў цэлым нам уяўляецца ўзыходзячай лініяй, хоць і былі пэўныя выдаткі на мяжы 20—30-х гадоў. Нялёгкім быў гэты шлях для паэта, які ішоў да мастацкага асэнсавання тых гістарычных перамен, што адбываліся ў нашай краіне.

Акрамя таго, былі няпростыя падрахункі зробленага, сваёй ранейшай творчасці. Тым не менш паэт заўсёды заставаўся сумленным у пошуках праўды, шчырым у сваіх выказваннях. Яго паэзія

⁵ Польша рэвалюцыі. 1932. № 2. С. 167—179; 1936. № 8. С. 121—130.

⁶ Купала Я. Поўны зб. тв.: У 9 т. Т. 5. Мн., 1998. С. 45.

сведчыць пра нястомнасць і пакутлівасць мастацкага пошуку, пра імкненне душой і сэрцам дайсці да таямніц людскога быцця. У гэтым яе непаўторнасць, агульначалавечая і мастацкая каштоўнасць.

Паэт пазбягаў адназначнасці і аднабаковасці ў сваіх сцверджаннях. Ён па-ранейшаму жыві трывогамі і радасцямі роднай зямлі. І гэта яго любоў да роднага краю раскрывалася ў глыбокім лірычным прызнанні, якое вызначала не толькі сутнасць, асаблівасці яго паэзіі, але і яе задачы, асноўныя мэты («Абрысы старадаўняй пушчы»):

Ўскапаю дзэдаўскі дрывотнік,
Па каліву перабяру...
І што не змог народ нямотны —
Я да канца дагавару.

(158)

Такое самаадданае служэнне паэта сваёй радзіме, яе народу, выяўленае праз глыбокае лірычнае перажыванне, увасобленае ў адшліфаванай мастацкай форме, сведчыць аб сапраўднай грамадзянскасці паэзіі У. Хадыкі.

Характэрна, што ў заключных радках названага верша з асаблівай сілай выявіўся гуманізм лірыкі У. Хадыкі, яго светлая і чыстая вера ў лепшае заўтра, у чарадзейную сілу і моц сапраўднага мастацтва:

Тады сваіх здабыткаў кайстру —
Што не дабраў, што стойваў сам, —
Я перадам другому майстру,
Другому сэрцу перадам.

(159)

Паэт шчыра і самаахвярна любіў роніі край, перадаваў святло сваёй душы ў спадчыну наступным пакаленням.

У вершах У. Хадыкі сярэдзіны 30-х гадоў прыкметна слабне іранічны падтэкст. Драматычнае пачуццё змяняецца пераважна аптымістычным, радасным. Характэрна, што назва яго апошняга зборніка «Радасны будзень» дакладна выявіла сутнасць гэтай паэзіі.

Лірычны талент паэта дасканала раскрыўся ў вершы «Радзіме» (1935), творы глыбока патрыятычным, грамадзянскім. Чатырохстопны ямб, якім віртуозна карыстаўся ў сваёй паэзіі У. Хадыка, тут надае велічнае, урачыстае гучанне ўсяму твору. Паэт славіў магутнасць радзімы, яе багацце, веліч і характэрнае, верыў у несмяротнасць свайго народа, у яго шчаслівую будучыню. Паэт паспяхова авалодваў грамадскай тэмай, узбагачаў выяўленчыя

сродкі, выяўляў светаадчуванне сучасніка, паядноўваў рамантычную акрыленасць з лірызмам.

У лютым 1936 г. у Мінску адбыўся чарговы трэці пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, прысвечаны паэзіі. На ім выступілі М. Ціханаў, А. Суркоў, М. Асееў, М. Рыльскі, Б. Ясенскі і інш. Доклады пра беларускую літаратуру зрабілі М. Клімковіч і А. Александровіч. Характэрна, што дакладчыкі, гаворачы пра дасягненні беларускай савецкай паэзіі, не ўспаміналі У. Хадыку, але там, дзе ішла гаворка пра недахопы, яны крытыкавалі мову і змест яго твораў⁷. Затое якой значнай падтрымкай было для паэта выступленне на гэтай прадстаўнічай нарадзе М. Асеева, які, разглядаючы набыткі савецкай паэзіі, выказаў захапленне паэзіяй У. Хадыкі. Рускі паэт адзначыў: «Калі я чытаю верш Уладзіміра Хадыкі «Пры святле тваіх усмешак», я чую, у ім гучаць нейкія магчымасці абнаўлення маёй мовы новымі паэтычнымі сродкамі». М. Асееў станоўча адазваўся пра «пошук слова-адкрыцця» («откровения») у У. Хадыкі, пра яго «сіняй крэйдай напісаных маланкі»⁸.

Сапраўды, У. Хадыка выкарыстоўваў яркія і каларытныя метафары, але паэтычнае выказванне не страчвала пры гэтым шчырасці і натуральнасці:

Завінуўся на выгодзе
І шуміць зялёны сад.
Болей цвету ў гэтым годзе,
Ў гэтым годзе сонца шмат.

(201)

Не пазнаць тут ранейшага паэта з яго маркотнымі думкамі. Ён радуецца жыццю, славіць новую яву:

Старой зямлі адвечны сполах
Сплывае ў досвітнім разліве
І дні імчаць, нібы на колах,
Ўсё весялей, усё гаманлівей.

(242)

Лепшыя вершы У. Хадыкі захапляюць гукапісам, рытмічнай арганізаванасцю, поліфанічнасцю, непасрэднасцю і шчырасцю ў выяўленні лірычнага пачуцця і ва ўспрыманні паэтам навакольнага свету, псіхалагічна напоўненай і змястоўнай вобразнасцю.

Яго паэзія вызначаецца багатай інструментарнаю. Нагадаем наступныя радкі: «палос сялянскае радно» (72), «папярэлі ў бярэмах» (122), «галаву гады аснежаць» (243) і інш. Або цэлую страфу:

⁷ Польша рэвалюцыі. 1936. № 2. С. 149; Звязда. 1936. 18 лют.

⁸ Цыт. па кн.: Бярозкін Р. Постаці. С. 162.

А ліп знядужаныя цені,
Свой лёс на волю здаўшы слотам,
Стаяць у лужах па калені
І спяць, стуліўшыся над плотам.

(239)

Паэт непаўторна ўбачыў тут асенні пейзаж і арыгінальна яго ўвасобіў у вершы.

Ён з лёгкай іранічнай афарбоўкай і адначасова з захапленнем мог перадаць душэўны стан закаханага юнака:

Было падкрэсленне гаворкі,
І залацела галава.
Цвілі не яблыні — падпоркі,
Гулі не пчолы, а трава.

(203)

Аднак і ў вершах У. Хадыкі сталага перыяду сустракалася стылявая неўладкаванасць. Былі, як і раней, вобразы ўскладненыя і невыразныя. Так, цяжка дайсці да сэнсу наступных радкоў:

І ноч аб камень наших скал
Дарэмна гне свой медны лоб:
У пену падае луска
Чужых надзей, былых хвароб.

(193)

Крыху манернымі ўяўляюцца спалучэнні «шротам слот абшлэгалі раллю» (166), «з маўклівых круч я троп кладу» (231) і інш. Часам проста немагчыма зразумець іранічны падтэкст некаторых яго твораў, бо ён вынікае з далёкіх і адцягненых асацыяцый.

Паэт і ў апошніх сваіх вершах карыстаўся словамі, характэрнымі для гаворак Чэрвеньшчыны і Рудзеншчыны: «аплатак», «аблонь», «лукаткі», «вобак», «грунём», «сквіл», «кунега», «наўда», «змуста» і інш. Па-ранейшаму звяртаўся да прэтэнцыёзных слоў: «квінтата», «прэлюдыя», «фарпост», «рэдут» і інш.

Аднак сёння, калі мы згадваем паэзію У. Хадыкі, то прыходзім да высновы, што эмацыянальная ўзрушанасць, мастацкая прастата і задушэўнасць, характэрныя для лепшых твораў савецкай паэзіі 30-х гадоў, дасканала ўвасобіліся ў яго паэтычных нізках «На ўзвях дзён» (1931), «Вершы краіне» (1934), «Песні з поўдня» (1935), у вершах «З дарогі», «Пры святле тваіх усмешак», «Радзіме» і інш.

Лірык па складу сваёй душы, У. Хадыка з асаблівай сілай раскрыўся ў «Песнях з поўдня». Гэты твор вызначаецца непаўторнасцю паэтычнага мыслення, вобразнай і рытміка-інтанацыйнай

разнастайнасцю. Гучыць ён лёгка і свабодна. У ім асабліва выразна раскрылася пранікнёнасць інтымных перажыванняў лірычнага героя:

Даруй за слова грубае,
Прабач за крыўды круг,
Адзіная і любая,
Мой свет, мой мудры друг.

(232)

Веліч пачуцця і думкі, іх непарыўная сувязь, гарманічная суладнасць гукавых і жывапісных адценняў — усё гэта ўвасоблена ў дасканалай форме:

Бялелі грэбні хваль на ўздыме,
Як стада лебядзінае.
Я пеў тваё святое імя,
І на зямлі — адзінае.

(235)

Паэт выявіў глыбіню і шматграннасць інтымнага пачуцця, стварыў высокамастацкія малюнкi паўднёвага пейзажу. Ён веў задушэўную размову з Чорным морам, умеў пры гэтым паказаць марскую стыхію з яе шматлікімі пералівамі фарбаў і бясконцамі чароўнымі гукамі.

Апанаваны інтымнымі перажываннямі лірычны герой звяртаецца да навакольнай прыроды як да жывой істоты, якая зможа зразумець і падтрымаць яго: «Дрыжыш, блакітнае, ад шчасця, што бачыш тут вясёлых нас» (229). «Песні з поўдня» пазначаны ўнутранай засяроджанасцю, багаццем інтанацый, непаўторнасцю вобразаў:

А сыдуць змрокi шэрыя,
Кажы, што дзень пяра
Замкнула ў светлым цераме
Румяная зара.

Зара замок павесіла
І, песню пеючы,
Далёка ў мора весела
Закінула ключы.

(234)

Паэт сціпла і далікатна прызнаваўся, што прыйшоў да мора «як друг, як блізкі чалавек» (229). Думаў пра славу, веліч і прыгажосць гэтых чароўных мясцін.

З цеплынёй і пяшчотай ён пісаў у нізцы «Пры святле тваіх усмешак» пра інтымнае пачуццё:

Кожны раз, калі прэйдуць
Буры ў далі, —
Нам на хмарах сіняй крэйдай
Ліст пісалі.

...Адхвалёваная ўдосталь
Жыта спела,
Маладая твая постаць
Залацела.

...І, стуліўшыся ў застрэшак,
Ўсё стаялі —
Пры святле тваіх усмешак
Слоў шукалі...

(214—215)

У. Хадыка перадаў самыя тонкія адценні інтымнага перажывання. Ён знаходзіў, здаецца, адзіна магчымыя словы і вобразы, умеў стварыць стройную і дынамічную рытмічную структуру, пранікнуць у глыбіні чалавечай душы:

Мы ж з табой усё роўна ходзім,
З сэрцам чыстым, —
Ты — ў квятлівым карагодзе,
Я — ў агністым.

Мы ідзем адной дарогай —
Сонца людзі.
Шмат нам радасці і многа
Думак будзе.

Будзе песня залатая,
Будуць стрэчы...
Добры дзень, мая любая!
Добры вечар!..

(220)

Паэт вітаў светлы і радасны будзень роднай зямлі, славіў яе будучыню.

Аднак і У. Хадыка не пазбег малоха рэпрэсіўнай сталінскай сістэмы. У ноч з 19 на 20 лістапада 1936 г. ён быў арыштаваны. Сядзеў у славутай мінскай «амерыканцы». 3 кастрычніка 1937 г. быў асуджаны на 10 гадоў пазбаўлення волі, на 5 — грамадзянскіх правоў.

Пра апошнія дні У. Хадыкі ўпершыню напісаў У. Клішэвіч⁹. Ён згадаў, спасылаючыся на ўспаміны іншай асобы, што У. Хадыка 12 мая 1940 г. быў забіты ў кар’еры каменем, які ўпаў на яго са скалы. Канкрэтнымі фактамі цікавы ўспамін А. Калубові-

⁹ Беларуская газета. 1942. 16 мая.

ча: «Пра У. Хадыку ведама, што свае лагерныя вершы запісваў дробнымі літарамі на цыгарэтнай паперы і зашываў у каўнер бушлата, а Т. Лебыда — завучваў свае на памяць. Першага ў 1940 годзе пры падрыве дынамітам скалы на станцыі Ерафей Паўлавіч (Хабараўскі край. — А. В.) каменная глыба ў вапняным кар’еры раздушыла насмерць. Разам з ім загінулі і яго лагерныя вершы»¹⁰. Паводле энцыклапедычных звестак, не стала паэта 1 ліпеня 1940 г. У вайну былі расстраляны немцамі яго адзіны сын і жонка.

У. Хадыка працаваў і як перакладчык. Ён пераклаў на беларускую мову раман К. Гарбунова «Ледалом» (1932), творы У. Бахмецьева «Людзі і рэчы» (1934), раман У. Лідзіна «Вялікі, альбо Ціхі» (1934), творы М. Горкага «Песня пра Буравесніка», «Мяшчане», «На дне», «Чалавек», «Дачнікі», «Дзеці сонца», «Варвары» і інш., што склалі пяты і шосты тамы (1935) яго Збору твораў на беларускай мове, раман М. Шолахавы «Ціхі Дон» (1936) і інш. У 1935—1936 гг. у Маскве рыхтаваўся зборнік выбраных вершаў У. Хадыкі на рускай мове.

Творчая спадчына У. Хадыкі стала значным набыткам айчынай культуры. Многія яго творы засталіся ў актыве беларускай паэзіі.

¹⁰ Калубовіч А. На крыжовай дарозе. Мн., 1994. С. 283.